

ISSN 0350-185x

UDK 808

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
И
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

LXVI

*У СПОМЕН НА АКАДЕМИКА
ИРЕНУ ГРИЦКАТ*

Уређивачки одбор:

*др Јасна Влајић-Појовић, др Даринка Горџан-Премк,
др Милка Ивић, др Лили Лашкова, др Александар Лома,
др Софија Милорадовић, др Александар Младеновић, др Мирослав Николић,
др Асим Пецо, др Предраг Пипер, др Слободан Ремејшић, др Андреј Н. Собољев,
др Живојин Сјанојчић, др Срејко Танасић, др Зузана Тојолињска,
др Драго Ћујић, др Виктор Фридман*

Главни уредник:

Предраг Пипер

БЕОГРАД
2010

СРЕТО ТАНАСИЋ
Институт за српски језик САНУ

ПРЕДСТАВЉАЊЕ СУБЈЕКТА И ОБЈЕКТА ПРИ НОМИНАЛИЗАЦИЈИ*

У овом раду се говори о судбини синтаксичког субјекта и објекта (правог) при номинализацији реченичног исказа. У савременом српском језику при таквом процесу ови реченични чланови се исказују на исти начин – посесивним генитивом или присвојним придјевом односно замјеницом уз девербативну именицу. Већ је у основи утврђено како ова средства сигнализују податке о синтаксичком субјекту и објекту ненормализованог исказа. Овдје ће се на грађи из различитих функционалних стилова показати неки детаљи у вези са дистрибуцијом ових јединица.

Кључне ријечи: српски језик, реченица, номинализација, субјекат, објекат, агенс, посесивни генитив, посесивни придјеви и замјенице.

Српски језик данас се карактерише врло продуктивном појавом номинализације, тј. замјене реченичних конструкција нереченичним у којим се умјесто предиката појављују девербативне именице. Овдје ће се говорити о номинализационим процесима у којим се умјесто глаголских лексема јављају праве глаголске именице (*nomina actionis*). Ова појава је посебно карактеристична за

---

* Овај рад је настао у оквиру пројекта 148002 – Опис и стандардизација савременог српског језика, који финансира Министарство за науку и технолошки развој Републике Србије. Краћа варијанта првог дела рада, закључно са [5] прочитана је на 17. конгресу српских слависта у Сокобањи септембра 2009.

специјалне функционалне стилове јер се у таквим конструкцијама исказ неутралише у погледу лица, времена, објекта. Када се умјесто предиката у реченици употријеби девербативна именица, подаци о субјекту и објекту (уколико се ради о прелазном глаголу) ипак се чувају. Они се исказују ријечима које сад стоје уз девербативну именицу, па се при номинализацији мијења синтаксичка слика конструкције. О синтаксичком субјекту и објекту ненормализоване конструкције у нормализованој најчешће се саопштава беспредлошким посесивним генитивом или посесивним придјевом или замјеницом. И посесивни генитив и посесивни придјев (/замјеница) могу уз девербативну именицу указивати и на субјекат и на објекат радње. Ово може да доводи до хомонимије, тј. посесивни генитив уз девербативну именицу може потицати од субјекта или ближег објекта глагола од кога је девербативна именица. Међутим, то је тако само теоретски, док се у језичкој пракси хомонимија најчешће разрешава у оквиру лингвистичког и ванлингвистичког контекста. Милорад Радовановић је показао како се у најтипичнијим случајевима одређује значење посесивног генитива (Радовановић 1982¹). Он је у истом раду у фусноти указао и на чињеницу да се и посесивни придјев односно замјеница могу јавити у обје функције – субјекатској или објекатској (*Петрово убиство* : Петар је убио // Петра су убили, Радовановић 1982: 95). Међутим, посебније се тим није бавио јер му је првенствено био циљ да покаже како се понаша генитив у тој позицији.

Кад је посриједи посесивни генитив уз девербативне именице, М. Радовановић је утврдио следеће битне чињенице у вези са стањем у савременом српском језику. Генитивна именичка „посесивна форма“ у посматраним номиналним исказима није дистинктивна у погледу могућности да саопшти податак о субјекту односно објекту ненормализоване конструкције. Као показатељи значења „посесивне форме“ ту се појављују језички и нејезички, прагматички контекст (Радовановић 2007: 94). Даље је аутор показао како се у случајевима кад је девербативна именица од правог прелазног глагола прелазност може неутралисати па генитив исказује субјекатско значење. Кад су посриједи деверба-

¹ Овдје се наводи према Радовановић 2007.

тивне именице од факултативно прелазних глагола, од семантичке вриједности именице у форми посесивног генитива зависи да ли је њиме исказано субјекатско или објекатско значење: Узбуђује ме пјевање *славуја* : Узбуђује ме пјевање *шансона* (Радовановић 2007: 95). А како се понашају ове конструкције кад постоји потреба да се исказе и субјекатско и објекатско значење? У вези с тим М. Радовановић указује на чињеницу да се у српском језику не могу наћи двије узастопне генитивне посесивне форме. Тада се по правилу субјекатско значење исказује посесивним придјевом или замјеницом, а генитивом се исказује објекатско значење: Чувено је Андрићево (његово) познавање историје (Радовановић 2007: 95–96).

Ово су углавном чињенице које је наша језичка наука утврдила. Нису, међутим, у овој области номинализације још детаљно описане на већем корпусу. У овом прилогу покушаћу да дам извјестан допринос томе. Указаћу и на неке случајеве понашања конструкција с девербативним именицама који се у језичкој пракси појављују, а на које није скретана пажња или су мање истицане у нашој литератури.

У литератури је познато да се у савременом српском језику јављају глаголске именице од непрелазних глагола. И у вези с тим констатовано је да се у таквим конструкцијама генитивом може указивати само на субјекат глагола од кога потиче глаголска именица. Тако је у примјерима:

[1]

1. Долазак *царско-краљевског генералног конзула* у Травник прошао је слично ... (Андрић: 96).
2. Нови конзул испраћен је кроз улице *псовкама* и *претњама жена и деце* (Андрић: 96).
3. Одједном се уз лупу *мандала* и *трчање мамака* расклопише оба крила (Андрић: 29).
4. ... Травничани изводе свакојаке закључке из тог *дугог* и *дугог разговора чиновника* *двјеу хришћанских сила* (Андрић: 114).
5. Сем тога одлазак *људи* из Источне Немачке се наставља ... (НИН, 5. 2. 2009: 58).

Међутим, и уз овакве именице јавља се и посесивни придјев односно замјеница за обиљежавање субјекатског значења:

[2]

1. Па и кад би га ... пробудила ... *дечја* трка ... Давилу је требало времена ... (Андрић: 23).
2. Капицибаша је ... причао о *својим* негдашњим ратовањима против Руса ... (Андрић: 46).
3. Непосредно пре *свога* одласка у Травник ... требало је да капицибаша извади тај други ферман ... (Андрић: 48).
4. Долазак царско-краљевског генералног конзула у Травник прошао је слично као и долазак *Давилов* (Андрић: 96).
5. Бечки теолог С. Хајне изјављује да је *џајино* држање изазвало „огорчење“ (НИН, 1. 4. 2010: 65).
6. ... тиме [је] завршен *његов* успон ... (Андрић: 117).

Наведени примјери свједоче да се ове двије посесивне форме јављају у истој функцији – у функцији указивања на субјекат непрелазног глагола од ког потиче девербативна именица у српском језику, и да ниједна нема предност. То је важно знати да би се потпуније сагледала њихова функција уз глаголске именице од прелазних глагола. У овој групи четврти примјер је интересантан и зато што се у истој реченици јављају оба средства за указивање на субјекат, и то уз исту девербативну именицу – *долазак*: посесивна генитивна форма и присвојни придјев. У првом случају није могућ присвојни придјев због тога што се уз девербативну именицу налази сложена „субјекатска“ синтагма². Некад се према посесивној генитивној форми не може јавити присвојни придјев и кад није посриједи синтагма и кад је именицом означен стварни агенс. Такав случај је са овдје наведеним примјерима три и пет у групи [1]. Наиме, присвојни придјевови овдје не би исказивали значење синонимично са значењем које се исказује посесивним генитивом. Треба имати у виду и такве ситуације.

Кад су посриједи прелазни глаголи, већ су познати основни модели ових конструкција. Указано је на улогу значења именице у генитиву уз глаголску именицу. Именице које значе нешто неживо од којих се не може образовати присвојни придјев јављају се у генитиву кад значе објекат радње.

² То је у нашој литератури запажено, а то истиче и Радовановић 2007: 95, фуснота 8.

[3]

1. Давил је проводио вријеме ... у издавању *наредоба* и примању *обавештења* (Андрић: 22).
2. Тако се још за дуго времена дешавало да, у извршењу такве застареле *наредбе*, одједном освану у Травнику двојица или тројица француских официра (Андрић: 43).
3. Одмах по доласку, госпођа фон Митерер се бацила свом снагом на уређење *куће* и *башије* (Андрић: 109).
4. Снабдевање угљем *термоелектрана* у овој години било је доста добро (НИН, 1. 4. 2010: 73).

Разумије се да се умјесто тих именица у одговарајућим околностима јављају присвојне замјенице. У оваквим случајевима остаје да се субјекатско значење исказе присвојним придјевом или замјеницом³.

У језичкој пракси јављају се све комбинације у погледу употребе посесивног генитива и посесивног придјева односно замјенице и кад један од актаната (субјекатски или објекатски) у некој ситуацији није исказан⁴. О ком актанту се у датом моменту реферише, одлучују фактори које је навео М. Радовановић. Овдје ћу навести неколико таквих примјера, међу којим има и таквих гдје је у самој реченици мало теже препознати да ли је у питању објекатски или субјекатски генитив односно посесивни придјев:

[4]

1. Капицибаша је уистину донео смртну осуду *везиру* (Андрић: 49).
2. Већ сутрадан по *Ахмед-беџовом* хапшењу, обешен је један Циганин ... (Андрић: 208).
3. ... престале су наредбе за упућивање *официра* у Турску (Андрић: 43).
4. Пријем код везира био је ... нешто краћи него пријем *француског конзула* (Андрић: 96).

³ У ствари, ради се о случајевима о којим говори М. Радовановић у цитираном раду, стр. 95.

⁴ М. Стевановић (1991: 181) наводи да се при указивању на објекат радње не јавља присвојни придјев. Прва два примјера из групе [4] говоре другачије. Мада се Радовановић није посебније бавио придјевима у овој функцији, он је изнио мишљење да се и они јављају напореда са посесивним генитивом и у исказивању објекатског значења (стр. 95).

5. *Вујошевићева* критика је донела резултат; на данашњој утакмици играчи су се много више ангажовали.
6. Осуда *Албанаца* (ВН, 15. 07. 2009: 5).
7. После сваке победе *Првог конзула* ... изгледало је да се указује чврст и сталан, спасоносан средњи пут ... (Андрић: 66).
8. Тек потом треба погледати попис дела. Повећати могућност избора и *ђака и насјавника*, мада изборности већ има ... (НИН, 28. 01. 2010: 57).

У првом примјеру само из познавања ширег контекста и прагматичких података може се утврдити да је осуђен везир, а да није он осудио. У другом примјеру у оквиру реченице се лакше препознаје да се исказује објекат радње. У трећем и четвртном примјеру посесивни генитив исказује објекат радње. У следећа четири примјера уз девербативну именицу је исказан субјекат радње. У петом примјеру је употријебљен присвојни придјев, у осталим је посесивни генитив. И увијек у већој или мањој мјери и шири контекст учествује у идентификацији субјекатског значења тих форми. У шестом примјеру из тако сроченог наслова већина читалаца *Вечерњих новостии* би схватила да је генитивом указано на објекат. Међутим, на самом почетку текста јавља се реченица: *Лидери политичких странака Албанаца на југу Србије осудили су подметање експлозије у стамбеној згради – из које је јасно да се посесивним генитивом исказује субјекатско значење.*

У граматичкој литератури се углавном не коментарише питање посесивног генитива личних замјеница уз глаголске именице. А у српском језику готово да и нема таквих примјера употребе личних замјеница, мада се оне нормално јављају уз прелазне глаголе у позицији ближег објекта. Ево неколико таквих примјера:

[5]

1. Одлазак у Сурдулицу *мене као министра* ... (ТВБГ 2, 9. 06. 2009, 21.20).
2. Питање провјере *њега као личностии* трајаће дуго ... (ТВБН 22. 07. 2009, 19.55).
- 3... Давил је све упорније ... „радио на поезији“ и не постављајући себи више то питање које младост, у свом поштеном и храбром посматрању и просуђивању самог *себе* тако често себи поставља (Андрић: 81).

4. ... да се све ставља у функцију одбране, *себе, народа* ... (РТЦГ 21. 07. 2009, 21.55; саговорник).

5. Чување *себе* ... други људи раде да би сачували себе (Исто, други саговорник).

Треба се овом приликом подсетити да је још Ђура Даничић у својој *Синџакси* скренуо пажњу на то да се у овој позицији не налази генитив личних замјеница. У ствари, он је експлицитно навео да се личне замјенице самостално не јављају у генитиву уз именице, нпр. отац *њеџа* (Даничић 1858: 36)⁵. Ово потврђује обимна грађа и кад су посриједи глаголске именице (Даничић 1858: 49, 50)⁶. Генитив личних замјеница не сусреће се ни у савременом српском стандардном језику. Овдје наведена два примјера су из разговорног језика, гдје се једино, по мом мишљењу, и може срести овакав генитив, у другим језичким стиливима ријетко се сусреће. Што се тиче личне замјенице за свако лице, она се у тој позицији јавља у српском стандардном језику.

Насупрот овим замјеницама, присвојне замјенице се јављају сасвим регуларно у савременом српском стандардном језику уз девербативне именице.

[6]

1. Може се чак слободно рећи, данас, да је захваљујући и том *мом* бављењу феноменом номинализација ... у то време српски језик био веома исцрпно, можда и најподробније представљен како у словенском, тако и у ширем лингвистичком свету уопште (Радовановић 2007: 8).

2. Оно хладно и мучно стезање у утроби које је ... увек пратило *њеџове* посете конаку ... пресекло га је сада снажно ... (Андрић: 151).

3. И већина медија у Словачкој оцењује да реакција Будимпеште и *њихова* подршка захтевима лидера мађарске мањине представља подстицање сепаратистичких тежњи мађарских ултранационалиста ... (НИН, 20. 08. 2009: 60).

4. Спорно је *њеџово* понашање као победника. а подложно је критици и његово вођење рата (НИН, 5. 02. 2010: 84).

⁵ На ово Даничићево запажање скренула је већ пажњу Милка Ивић – Ивић 1997: 106.

⁶ Истина, ту се јавља један примјер са генитивом личне замјенице *он*, примјер који потиче из извора који и не представља баш најбоље српски језик.

5. Уложили су жалбу на *његово* постављење (ТВБН 27. 06. 2009, 19.45).
6. Много обећање није видело никад *свога* остварења (Андрић: 43).
7. За оно неколико месеци које је провео у Паризу, пре *свог* на-именовања за конзула у Травнику, Давил је ... могао .... да види тај исти страх ... (Андрић: 66).

У првом примјеру девербативна именица није од прелазног глагола, исто тако прва именица у четвртном примјеру. У прва четири примјера присвојна замјеница указује на субјекат, у последња три примјера на објекат глагола од ког потиче глаголска именица. Треба скренути пажњу на четврти примјер. Овдје се због изостанка личне замјенице у генитиву јавља неуобичајена конструкција у српском језику: *као њобедника* се јавља у споју с присвојном замјеницом *његово*, умјесто са личном замјеницом у генитиву – *понашање њега као њобедника*. У српском језику именица иза ријечи *као* увијек је у падежу у којем је именица или замјеница лијево од те ријечи.

Већ је у нашој литератури указано на чињеницу да се уз девербативне именице не јављају узастопно два посесивна генитива – за исказивање субјекта и објекта неноминализоване реченице. Уколико има потребе да се у реченици именују и субјекат и објекат радње коју представља девербативна именица, најчешће се на субјекат указује присвојним придјевом односно замјеницом, а на објекат посесивним генитивом (Радовановић 2007: 95–96). Иако се у новије вријеме може чути мишљење да је употреба два посесивна генитива уз глаголску именицу својствена савременом српском језику⁷, то језичка стварност не потврђује. Та појава може се прихватити само као врло ријетка, случајна, без снаге да представља српску стандарднојезичку ситуацију. Мисли се на примјере какав је следећи, једини на који сам наишао.

[7]

1. Ми који смо онда слушали анализе *професора Костића Симићевих њесама* ... данас увиђамо не само да су те анализе биле тачне већ и пророчки делотворне (НИН, 8. 01. 2009: 59).

⁷ У једном реферату на 17. конгресу српских слависта у Сокобањи септембра 2009. године.

Међутим, постоји у савременом српском стандардном језику могућност да се уз девербативну именицу и на објекат и на субјекат указује обликом генитива, али не на поменути начин. Наиме, уз овакве именице субјекат неминализоване реченице, кад је он истовремено и агенс, може именовати посебна конструкција – то је генитив са предлогом *од*⁸:

[8]

1. Али дочек *од сїрране домаћеї їурскої свеїа* није био ни бољи ни гори (Андрић: 96).
2. Раднику мирују права и обавезе ... ако одсуствује са рада ... због упућивања на рад у иностранство *од сїрране їредузећа (...)*.
3. ... међународни субјективитет Абхазије и Осетије наступа од тренутка њиховог признања *од сїрране макар једної субјектїа међународних односа* (НИН, 10. 09. 2009: 17).
4. Ипак, то је *злоупїореба хїеруметїничкої морала, честїїїосїїи уметїника, њихове љубави їрема їозорїїїїу и їублици, од сїрране оних* који нас финансирају (НИН, 1. 10. 2009: 45).
5. Проблеми овог пројекта почињу наметањем *од Поїова Ивана Неїришорца ...* за председника уређивачког одбора ... (НИН, 14. 01. 2010: 56).

У првом примјеру запажамо интересантну ситуацију – овдје се не појављује ни именичка ни придјевска ријеч којом би се указивало на објекат радње. Уз то, у овом случају није било синтаксичких сметњи за употребу генитива без предлога (не и за придјев), али би било доведено у питање његово значење – без ослањања на нешто шире реченично окружење не би било јасно да ли се њиме указује на објекат или субјекат глагола од ког потиче глаголска именица. У друга два примјера није таква ситуација – други начин не постоји да се укаже на агенс; не постоји могућност обра-

---

⁸ Ријеч је о конструкцији којом се данас, послїје повлачења инструментала из те позиције, исказује агенс у пасивним реченицама са трпним придјевом. О овој конструкцији уз девербативне именице писао сам и раније – Танасић 1996. Она се одавно јавља у српском језику (в. Ивић 1954), ова конструкција се помиње у граматичкој литератури о пасивним конструкцијама, у тој функцији је помиње и Даничић (1858: 226, 227) и М. Стевановић (1991: 221), а и Станолчић–Поповић 2005 региструју је, на стр. 253, а уз девербативне именице о њој се не говори. Стевановић 1991 не наводи ову конструкцију као конкурентну двјема посесивним формама кад о њима говори (на стр. 179–181).

зовања посесивног придјева, а посесивна замјеница не може доћи у обзир. Уз то, и у другом примјеру на објекат радње није указано посебним средством, али би посесивни генитив ипак уносио проблем разумијевању реченичног садржаја. У трећем примјеру је на објекат указано присвојном замјеницом. Кад постоји потреба да се исказује и субјекатско и објекатско значење, уобичајено је да се субјекатско значење исказује присвојним придјевом односно замјеницом, а објекатско посесивним генитивом (Радовановић 2007: 95–96). Овдје опет (у примјеру три) имамо одступање од уобичајених подјела функција, а, узгред, није у питању ни уланчавање посесивних генитива, већ се присвојном замјеницом исказује објекатско значење зато што се не јавља генитив личних замјеница, а у 4. и 5. примјеру не може се образовати присвојни придјев од вишечлане групе. Постоје, дакле, случајеви када посесивни генитив и присвојни придјев односно замјеница заједно нису у могућности да изразе субјекатско односно објекатско значење па се укључује и конструкција *од (с)иране*+*џенитив*, којом се у савременом српском језику и исказује агенс у пасивним реченицама са трпним придјевом. Такве случајеве илуструју и последња два примјера међу наведеним. Овдје нећу наводити примјере који свједоче да се ова предлошко-падежна конструкција јавља уз глаголске именице и када се умјесто ње могао употријебити присвојни придјев, што је у језичкој пракси такође присутно⁹.

Међу девербативним именицама могу се запазити и оне које потичу од декомпоновања глагола. Такве су у следећим примјерима:

[9]

1. Оно хладно и мучно стезање у утроби које је ... увек пратило његове посете *конаку* ... пресекло га је сада снажно ... (Андрић: 151).
2. И већина медија у Словачкој оцењује да реакција Будимпеште и њихова *подршка* захтевима лидера мађарске мањине представља подстицање сепаратистичких тежњи мађарских ултранационалиста (НИН, 20. 08. 2009: 60).
3. Посету Тадића *Кини* с разлогом сви поздрављају (НИН, 10. 09. 2009: 17).
4. ... па је и посета турског амбасадора *Новом Пазару* окарактерисана као „историјска“ (НИН, 10. 09. 2009: 17).

⁹ О томе свједоче неки примјери у групи [2] у раду Танасић 1996.

5. Изузетно је присутна на годишњим светским догађајима у знак победе над *фашизмом* (НИН, 10. 09. 2009: 20).

6. Економист, иначе, пише да је француска подршка *Грчкој*, коју је управо најавио председник Саркози, условљена обавезом Атине да купи нове француске фрегате (НИН, 11. 03. 2010: 71).

Кад се не би радило о девербативним именицама насталим у процесу декомпоновања глагола, онда би свуда уз њих био употријебљен посесивни генитив за указивање на објекат радње. Овако је у сваком појединачном случају именица у падежу у коме се јавља управо при декомпоновању глагола. То говори да у овом случају номинализација има други закон: на објекат радње се не указује на начин како је случај кад није посриједи декомпоновање. У оваквим случајевима, нема проблема да се уз глаголску именицу појави субјекатски генитив јер се не уланчавају два посесивна генитива. Ипак, у примјеру шест умјесто таквог генитива употријебљен је посесивни придјев, без обзира на то што није било формалних сметњи за посесивни генитив, док је у примјеру три употријебљен генитив. Дакле, користе се обје могућности.

Анализа грађе показује да се при номинализацијама не потискују само подаци о лицу, времену, него се не исказују ни подаци о дијатези – на исти начин реализују се номинализације реченица са активном и пасивном или активном и рефлексивном дијатезом¹⁰. (Нема исказивања дијатезе без глагола.) Наиме, генитивом и присвојним придјевом или замјеницом указује се на то да је ријеч о објекту радње, али се не може утврдити да ли је реченица имала активну или пасивну дијатезу.

[10]

1. Јер везир добро зна како изгледа по турским варошима тај дан кад стигне улак са царским ферманом о смењивању *дошдаишеџ* и постављању *новоџ везира* (Андрић: 149).

2. Капицибаша је уистину донео смртну осуду *везирову* (Андрић: 49).

3. За оно неколико месеци које је провео у Паризу, пре *своџа* наименовања за конзула у Травнику, Давил је ... могао да види тај исти страх (Андрић: 66).

¹⁰ М. Радовановић је показао како се у истој именици укрштају прелазни и повратни глагол (Радовановић 2007: 95).

Овако изгледа реченица било да води поријекло од реченице: ... с ферманом да су сменили *дошдадашњеџ* и поставили *новоџ везира*, гдје би генитив уз глаголску именицу имао објекатско значење, или реченица: ... с ферманом да је смијењен *сџиари* и постављен *нови везир* – гдје би се посесивним генитивом који би дошао после номинализације указивало на субјекат реченице. Исто је тако и у другим примјерима. Израз „води поријекло“ је условно употријебљен: под њим се мисли да је и у овом погледу номинална конструкција мање информативна од вербалне. Дио информација које носи реченица са неноминализованим глаголом у реченици са глаголском именицом добија се из ширег контекста, што је већ истицано, а важи и у овом случају. У другом примјеру је употријебљен присвојни придјев да исказе објекат радње. Да је комуникативни циљ захтијевао да се исказе и агенс, онда би постојале двије могућности: у првом случају умјесто овог посесивног придјева дошао би посесивни генитив, а на агенс би се указивало посесивним придјевом (овдје би то био *сулџианов*); у другом случају на агенс би се могло указати конструкцијом *од + џениџив*, док би се објекатско значење могло исказати било посесивним генитивом било присвојним придјевом.

Кад се узме и све што је раније речено и посебно ово уз примјере [10], онда се показује да су прихватљивији изрази „субјекатско значење“ и „објекатско значење“ него „субјекат“ и „објекат“. У суштини, у питању је исказивање агенса и пацијенса овим синтаксичким јединицама, па би бар у неким случајевим било zgodније и употребљавати те изразе.

У нашој литератури није забиљежена још једна карактеристика везана за номинализације и појаву објекатског посесивног генитива уз глаголску именицу. Наиме, познато је да се у српском језику и данас, а раније и нешто више, ближи објекат исказује у одређеним приликама и генитивом без предлога. Ако се словенски генитив и може смјестити у стилску резерву, мада он то не мора увијек бити, кад је посриједи партитивни генитив, није у питању само стилска варијација. Међутим, при номинализацији реченице губи се податак о томе је ли ближи објекат исказан акузативом или генитивом без предлога.

[11]

1. Због куповине *соли* морали су ићи у приморје.
2. Лекари препоручују пиће *вина* после ручка.

Могло би се и овдје рећи да се хомонимија најчешће разрешава у језичкој пракси на основу неког контекста, што важи уопште кад је посриједи хомонимичност језичких средстава. Ипак, не би требало искључити и могућност остајања хомонимичности у неким оваквим случајевима.

На крају се може закључити да се уз девербативне именице за исказивање субјекатског и објекатског значења јављају три језичке јединице: а) посесивни генитив, б) присвојни придјев или замјеница и в) конструкција *од + џениџив*. За исказивање објекатског значења користе се прве двије, а за исказивање субјекатског значења користе се све три наведене синтаксичке јединице. Конструкција *од (сџране) + џениџив* је једино могуће средство за директно исказивање агенса у пасивним реченицама са трпним придјевом. Уз девербативне именице ова конструкција се не јавља као једино средство, него у *џојединим синџаксичко-семанџичким условима* као једино могуће средство за ту функцију. Она се, међутим, јавља и у ситуацијама када то није једино могуће рјешење. Ова конструкција се увијек јавља десно од девербативне именице, као и посесивни субјекатски генитив кад се у тој функцији нађе, док се присвојни придјев и присвојна замјеница по правилу јављају лијево од девербативне именице, али могу доћи и с десне стране.

Сама чињеница да се и уз именице од непрелазних глагола јављају обје врсте посесивних форми – генитивна и присвојни придјев/замјеница – говори да њихова појава и дистрибуција уз именице од прелазних глагола нису условљени само потребом да се једна резервише за указивање на субјекат, а друга на објекат радње. Њихова дистрибуција је сложенија, што је потврдила и анализирана грађа. На исти закључак упућује и податак да се у функцији исказивања субјекатског значења уз девербативне именице које су прошле и кроз процес декомпоновања јављају оба средства и кад то није условљено синтаксичким околностима (примјери 3 и 6 у групи [9]). Номинализоване конструкције, за разлику од ненормализованих реченичних конструкција, ускраћују и податке о

типу дијатезе, као и о томе да ли је на дјелу словенски генитив или не, те да ли је ријеч о партитивности или није. Из анализе односа девербативних именица и поменутих синтаксичких јединица може се закључити да би било оправдано говорити да се њима исказује агенс и пацијенс, чему у прилог говори и чињеница да се поред ове двије синтаксичке јединице јавља и конструкција *од (сйране) + ѓенитив* кад је посриједи тзв. субјекатско значење.

Извори

- Андрић: Иво Андрић, *Травничка хроника*, Нолит, Београд 1981.
 ВН: *Вечерње новости*, дневни лист, Београд.
 НИН: *НИН – Недељне информативне новине*, Београд.
 РТЦГ: Радио телевизија Црне Горе.
 ТВБГ: Телевизија Београд.
 ТВБН: Телевизија Бијељина.

Цитирана литература

- Даничић, Ђура. *Србска синтакса*, Београд, 1858.
 Ивић, Милка. *Значења српскохрватског инсјрументала и њихов развој*, Београд, 1954.
 Ивић, Милка. „Даничић синтаксичар – у свом времену и данас.“ У књ.: *О Вуковом и вуковском језику*, друго издање, Београд, 1997: 95–109.
 Радовановић, Милорад. „Лексичка семантика и граматичка интерпретација номинализованих исказа.“ *Зборник за филологију и лингвистику* 25/2 (1982): 99–102.
 Радовановић, Милорад. *Сјари и нови сјиси*, Сремски Карловци – Нови Сад, 2007.
 Станолчић Живојин и Љубомир Поповић. *Граматика српскога језика*, десето издање, Београд, 2005.
 Стевановић, Михаило. *Савремени српскохрватски језик II, Синтакса*, пето издање, Београд, 1991.

ТАНАСИЋ, Срето. „Исказивање агенса уз девербативне именице.“ *Јужно-словенски филолоџ* LII (1996): 79–87.

Резюме

Срето Танасич

ПРЕДСТАВЛЕНИЕ СУБЪЕКТА И ОБЪЕКТА ПРИ НОМИНАЛИЗАЦИИ

В работе говорится о судьбе субъекта и объекта при номинализации предиката в современном сербском литературном языке. Когда в предложении сказуемое заменяется отглагольным существительным, сведения о субъекте и объекте предложения с глагольным предикатом могут сохраниться, но при этом они выражаются синтаксемами, которые напрямую зависят уже не от глагола, а от существительного. Чаще всего на субъект и объект указывает форма родительного падежа с посессивным значением и притяжательное прилагательное. Обе данные формы используются и для выражения значения субъекта при номинализации непереходных глаголов. При номинализации высказываний с переходным глаголом, когда необходимо эксплицитно выразить и субъектное, и объектное значение, данные две единицы распределяются по следующему принципу: на субъект указывается притяжательным прилагательным (или местоимением), а на объект – формой родительного падежа с посессивным значением. Посессивный родительный падеж личных местоимений не используется. Если же в номинализованном высказывании один из этих элементов не выражен, тогда данное правило не действует. Анализ показал, что обе синтаксические единицы употребляются для указания на субъектное и объектное значение. Существуют различные факторы, которые влияют на выбор данных средств. Появление формы родительного падежа при наличии отглагольного существительного не дает сведений о том, выражает ли объект действия часть целого или целое. Анализ также показал, что в процессе номинализации используется и глагольное декомпонирование. При наличии отглагольных существительных тогда может быть другое решение для указания на объектное значение.

В работе подтверждается мнение, что формы родительного падежа для указания и на субъект, и на объект действия не всегда стоят по-

сле отглагољних существителних. Однако показательно, что субъект действия, когда он одновременно является и прямым агенсом, выражается конструкцией *од (сйране) + родийельный йадеж*, которая в современном сербском языке используется для выражения агенса пассивных предложений со страдательным причастием. Данная конструкция употребляется и в тех случаях, когда две другие могут выполнить указанную функцию, но иногда она является единственным возможным средством для выражения данной функции. Конструкция всегда стоит справа от отглагольного существительного.